

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Лілія МОРСЬКА

ПРОЕКТУВАННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано особливості моделювання процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у педагогічній діяльності. Проаналізовано підходи до проектування цього процесу та виокремлено системний підхід як базовий для побудови моделі підготовки.

Державною національною програмою “Освіта. Україна: 21 сторіччя”, Законом України “Про вищу освіту” визначено пріоритети розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій шляхом запровадження у навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, реорганізації існуючих та створення навчальних закладів нового покоління, створення мережі регіональних центрів дистанційної освіти. Метою державної програми “Вчитель”, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 379 від 28 березня 2002 року, є визначення невідкладних і перспективних заходів щодо реалізації основних напрямів модернізації системи освіти з урахуванням вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства, забезпечення економічних і соціальних гарантій професійної самореалізації педагогічних працівників та утвердження їх високого соціального статусу в суспільстві. До числа пріоритетних і невідкладних у сфері технологічної модернізації педагогічної освіти та професійної діяльності вчителя належать завдання комп’ютеризації навчальних закладів, інформатизації навчально-виховного процесу. А одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти, визначених у Національній доктрині розвитку освіти (затвердженій указом Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 року), є запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій (ІТ).

Підготовка майбутніх учителів іноземних мов до здійснення комп’ютеризованої педагогічної діяльності — складний та багаторівневий процес, проте на практиці ця проблема вирішується, як правило, в курсі інформатики, де основна увага приділяється формуванню у студентів техніко-технологічних знань та вмінь. При вивченні дисциплін соціально-гуманітарного, психолого-педагогічного та предметного (практичний та теоретичні курси навчання іноземних мов) блоків отримані на заняттях з інформатики знання та вміння у більшості випадків не використовуються. Під час навчального курсу “Новітні технології навчання іноземних мов” студенти отримують певні теоретичні знання про дидактичні можливості комп’ютера, проте ці знання не є системними і не підкріплюються практичними вміннями та навичками внаслідок відсутності належної науково-методичної системи цілісної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до застосування ІТ. Відповідно, закінчивши вищий навчальний заклад, студенти виявляються не підготовленими до застосування ІТ у навчанні іноземних мов. Це актуалізує проблему їхньої підготовки до здійснення комп’ютеризованого педагогічного процесу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити декілька підходів до побудови моделі педагогічної системи, спрямованої на формування готовності студентів до застосування ІТ у професійній педагогічній діяльності [2; 4; 8]. Найбільш пріоритетними з них є проблемний, культурологічний та системно-цілісний підходи.

В межах проблемного підходу у майбутніх учителів розвиваються здібності до творчого вирішення різноманітних педагогічних завдань, що пов’язані з використанням ІТ. Психолого-

педагогічними основами застосування проблемного шляху підготовки студентів до використання ІТ у педагогічній діяльності є: педагогічні дослідження у галузі проблемного навчання (Т. Кудрявцев, І. Лернер, М. Махмутов, А. Матюшкін, В. Оконь та ін.), теорії проблемного навчання у вищій школі (С. Архангельський, В. Андреев, В. Вербицький, Ю. Ємельянов, А. Спірін, В. Сластенін та ін.), методики проблемного навчання (Н. Дайрі, М. Морозов, Н. Мочалова та ін.); психологічні основи проблемного навчання (Ф. Брунер, Л. Ітельсон, А. Котов, Є. Кузьмін, В. Моляко, Л. Фрідман, В. Якунін тощо); застосування проблемного навчання з метою виховання пізнавальних потреб та інтересів (Л. Вяткін, В. Льїн, А. Макарова, Т. Щукіна та ін.); дослідження в галузі психології навчальної діяльності (П. Гальперін, В. Давидов, Л. Клінзберг, Н. Талізїна).

Проблемний підхід до побудови моделі педагогічного процесу, спрямованого на досягнення готовності студентів до застосування ІТ у професійній діяльності, базується на орієнтації навчального процесу на студентів. Його результатом є народження та розвиток професійного самовизначення, вироблення творчого стилю здійснення діяльності, виховання у студентів випереджаючого мислення, що максимально відповідає професійним завданням педагогічної праці [3, 97].

Предметно-змістовою основою проблемного підходу до побудови моделі досліджуваної педагогічної системи є орієнтація процесу навчання на індивідуальний саморозвиток майбутнього професіонала, розпредмечення теоретичних знань самим суб'єктом шляхом переведення знань в систему дій, що відбувається на основі рефлексивної діяльності самоаналізу, який відображає професійно значущі якості особистості у всьому обсязі суб'єктивних характеристик [6, 50].

Аналіз психолого-педагогічної літератури [2; 5; 6; 7 та ін.] свідчить, що умовами ефективного застосування проблемного підходу до формування готовності студентів застосовувати ІТ є:

- підбір системи розвивальних та таких, що розвиваються, структур навчальної інформації, які передбачають розвиток мисленнєвої та операційної діяльності студентів;
- здійснення переведення навчальної інформації у навчально-педагогічне завдання та надання студентам можливості самостійно вибрати способи його вирішення;
- реалізація суб'єктивної позиції студентів, усвідомлення та прийняття ними мети пізнання, самооцінка наявних засобів для вирішення та одержання результатів [6, 58].

Проте ефективність проблемного підходу для вирішення поставлених нами у дослідженні завдань знижується через існуючий розрив між психолого-педагогічними та предметними науковими аспектами навчання, невідповідність наявного матеріально-технічного оснащення великої кількості навчальних закладів до вимог сучасного освітнього процесу. Як наслідок, знання у галузі ІТ мають слабку "прив'язку" [3, 99] до матеріалу спеціальних дисциплін, на базі яких студенти повинні проектувати проблемні ситуації, що відображають механізм застосування ІТ. Проте вважаємо, що елементи проблемного підходу доцільно вводити у педагогічну систему з метою всесторонньої підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності, який здатний аналітично та творчо підходити до вирішення проблемних ситуацій під час використання ІТ у навчанні іноземних мов.

Культурологічний підхід до проблеми підготовки студентів до використання ІТ пов'язаний з формуванням інформаційної культури педагога [8].

На думку Є. Попкової та О. Аранської, вирішити проблему підготовки студентів педагогічного навчального закладу до використання ІТ у професійній діяльності можна двома шляхами: 1) готувати вчителя через базові дисципліни, що викладаються у навчальному закладі з використанням комп'ютера; 2) через спеціальну підготовку, основу якої складає спецкурс [9, 49]. Проте аналіз особливостей освітнього процесу та науково-методичних досліджень (А. Есалов, М. Благон) свідчить, справжньою потребою сьогодення у практиці навчання та виховання вищої школи є подолання неузгодженості багатьох компонентів, оскільки жоден окремо взятий із наявних курсів з психолого-педагогічного блоку, не є спроможний у достатній мірі забезпечити всі вимоги до розумової діяльності студентів, якщо ідея активізації розумової діяльності, інтенсивного формування їхніх творчих здібностей та мислення не буде підтримуватися всією узгодженою роботою вищого навчального закладу [14, 21].

Завдання координації зусиль усіх ланок педагогічного процесу у вищому навчальному закладі, спрямованих на формування професійно орієнтованої особистості майбутнього вчителя, можливо вирішити, на нашу думку, в межах системного підходу, що поєднує у собі необхідні аспекти інших підходів та є особливим способом організації навчально-виховного процесу, при якому засвоєння навчального предмета виступає ефективним засобом досягнення готовності до використання ІТ у майбутній професійній діяльності. Тому *метою статті* є обґрунтування реалізації системного підходу до побудови моделі підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності.

В основі системного підходу лежить поняття “система”. Це поняття досить часто співвідносять з філософською категорією цілого: “система — сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв’язок чи взаємодія [12, 583]. А в сучасній філософській літературі нараховується близько 50 різних дефініцій системи [3, 99].

Стосовно педагогічного процесу поняття “система” може трактуватися широко, а може вживатися у вузькому значенні, конкретизуючи структуру якогось одного похідного компонента у загальній системі.

Найширше трактування пов’язане з поняттям “педагогічна система”, під яким розуміють цілісний, взаємопов’язаний та взаємообумовлений процес підготовки спеціаліста, в якому всі елементи, що складають певну єдність, працюють на кінцеву мету — формування професійно спрямованої особистості майбутнього спеціаліста (В. Беспалько, Є. Белозерцев, В. Загвязинський, В. Красевський, І. Лернер, З. Решетова, Ю. Татур та ін.).

Під час впливу на особистість студента як цілісність формуються не окремі компоненти та якості, а досягається готовність до майбутньої професійно-педагогічної діяльності як інтегративна характеристика особистості майбутнього спеціаліста. Цілісність будь-якої системи педагогічного процесу проявляється в єдності її складових: мета — зміст — організація діяльності — результат, причому кожна зі складових виконує відповідну функцію.

Системоутворюючим фактором виступає мета педагогічної системи, яка визначає вибір змісту та організації навчання. Динаміка компонентів спрямована на трансформацію навчальної діяльності у спеціально-професійну та виражається у певній послідовності етапів становлення готовності до професійної діяльності [3, 100].

Розробляючи модель процесу підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності, ми звернулися до методу моделювання, який широко використовується у системному підході до об’єкту дослідження у зв’язку з успіхами кібернетики та розширенням сфери застосування математичних методів.

Своє розуміння поняття “модель” ми базуємо на визначенні І. Моїсеєва: “модель — це спрощене, впорядковане знання, що подає обмежену інформацію про предмет (явище) та відображає ті чи інші його певні властивості” [1, 112]. На думку згаданого автора, модель можна розглядати як спеціальну форму кодування інформації. На відміну від звичайного кодування, коли відома вся вихідна (початкова) інформація, і ми перекладаємо її лише іншою мовою, модель, якою б мовою вона не була виражена, кодує й ту інформацію, яку люди раніше не знали. Можна сказати, що модель містить у собі потенційне знання, яке людина, досліджуючи модель, може набути, зробити наочним та використовувати у своїх життєвих практичних потребах. З цією метою в межах самих наук розвиваються спеціальні методи аналізу. Саме цим обумовлена передбачувальна здатність модельного опису.

Будь-яка модель є вираженням відносної істини, виділяє необхідні та достатні умови її існування, а саме:

- між моделлю та оригіналом існує відношення подібності, форма якої яскраво виражена і точно зафіксована (умова відображення та уточнення аналогії);

- модель у процесі наукового пізнання є замісником об’єкту, що вивчається (умова репрезентативності);

- вивчення моделі дозволяє покращити інформацію про оригінал (умова екстраполяції) [13, 41].

Загальною властивістю усіх моделей, є їхня здатність тим чи іншим способом відображати дійсність. Серед інших властивостей моделі можна виділити такі:

- відображення суттєвих ознак об’єкту, що вивчається;

- дослідження системи в єдності та взаємодії всіх її основних елементів;

– прогнозування результатів подальшого розвитку системи [13, 41].

Залежно від того, як, якими засобами, за яких умов, стосовно яких об'єктів пізнання вказані вище властивості реалізуються, виникають різноманітні моделі, що відрізняються як за змістом та типом, так і метою та призначенням. Відповідно, існують такі типи моделей: математична, понятійна, фізична, динамічна, вірогідна, функціональна, структурна, геометрична та ін.

Створюючи модель формування підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності, ми керувалися визначенням поняттям “педагогічна модель” Є.В.Романова, який під нею розуміє узагальнений, абстрактно-логічний образ конкретного феномену педагогічної системи, який відображає та репрезентує суттєві структурно-функціональні зв'язки об'єкта педагогічного дослідження, представлений у необхідній наочній формі та здатний давати нове знання про об'єкт моделювання [10, 44].

Концептуальні положення, сформульовані А.Сманцером [11], згідно з якими професійно-педагогічна підготовка повинна здійснюватися із врахуванням принципу наступності, дають нам підстави у розробці нашої моделі орієнтуватися на те, що система підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності є тривалим та багатоплановим педагогічним процесом, в ході якого формування готовності як інтегративної якості особистості майбутнього вчителя повинно здійснюватися поетапно, у певній логічній послідовності. У зв'язку з цим головним завданням побудови такої моделі була розробка змісту спрямованих на формування готовності у студентів до використання ІТ етапів педагогічного процесу, що послідовно змінюють один одного. Під етапом педагогічного процесу ми розуміємо логічно завершений відрізок навчально-виховного процесу, якому відповідають чіткі цільові установки, певний предметний зміст, конкретне дидактико-методичне забезпечення. Такий етап відображає відповідний йому рівень готовності студентів до застосування ІТ у майбутній професійно-педагогічній діяльності:

– перший — базовий етап — охоплює I-III курси навчання у вищому навчальному закладі;

– другий — основний етап — охоплює IV курс навчання у вищому навчальному закладі.

При цьому розроблена нами модель передбачає послідовне поетапне підвищення рівня готовності студентів до використання ІТ у майбутній професійній діяльності.

Враховуючи вищесказане, ми побудували модель процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності. Схематично дана модель представлена на рис. 1. Специфіка та мета нашого дослідження зумовили вибір понятійної та структурної моделі.

Для кожного етапу системи підготовки, відображеного у моделі, повинні відбиратися певні теоретичні знання, що стосуються уявлень про постійно мінливу інформацію, технічні та програмні засоби реалізації інформаційних процесів, особливості застосування ІТ у майбутній педагогічній діяльності, та розроблена система педагогічних завдань, спрямованих на формування відповідних практичних умінь.

Таким чином, під час першого етапу розробленої нами системи підготовки при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін у майбутніх учителів іноземних мов складаються уявлення про соціокультурну та економічну обумовленість інформатизації та комп'ютеризації всіх сфер діяльності людини і про важливість навчання учнів загальноосвітньої школи із використанням ІТ.

В ході вивчення інформатики та основ обчислювальної техніки студенти оволодівають так званими інформаційно-технологічними (техніко-технологічними) знаннями та вміннями (computer technology skills). Практичний та теоретичні курси іноземної мови забезпечують майбутнього педагога знаннями дисциплін по спеціальності, на матеріалі яких і будуть застосовуватися ІТ у майбутній професійній діяльності. Під час вивчення методики навчання іноземної мови студенти оволодівають технологією навчання іноземної мови, яку в подальшому вони зможуть трансформувати у нові умови, пов'язані з використанням ІТ. При вивченні психолого-педагогічних дисциплін студенти засвоюють наукові основи організації педагогічного процесу в сучасних умовах (тобто в умовах інформатизації освіти).

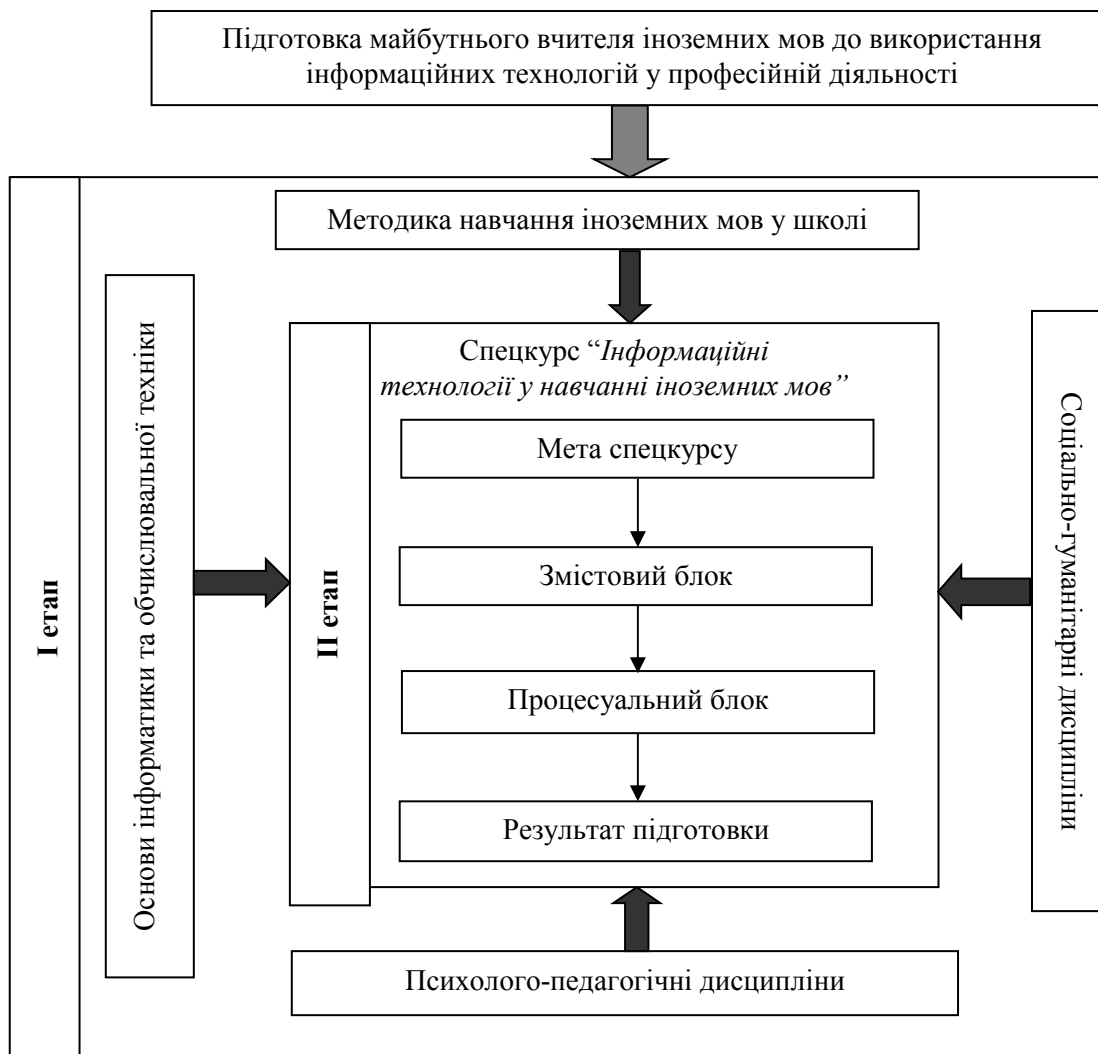

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

Отже, під час вивчення базових дисциплін у студентів формуються знання та вміння, ціннісні установки особистості, позитивна мотивація до здійснення професійної діяльності в умовах інформатизації, які потрібно використовувати як опори у процесі засвоєння змісту підготовки на другому (основному) етапі, тобто при засвоєнні змісту спецкурсу. Вибір такої форми організації професійної підготовки студентів як спецкурс зроблений на основі аналізу педагогічної літератури, який дозволив зробити висновок про те, що спецкурс, в порівнянні з іншими формами організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, володіє низкою переваг як у змістовому, так і в процесуальному аспектах: 1) зміст спецкурсу можна оперативнo доповнювати та поновлювати, що дозволяє своєчасно познайомити майбутніх учителів з найновішими досягненнями науки та практики; 2) побудова змісту спецкурсу на інтегративній основі дає можливість встановити різноманітні між предметні зв'язки та реалізувати наступність у підготовці майбутнього вчителя; 3) спецкурс дозволяє надати навчання професійно-педагогічної спрямованості. В процесуальному плані перевага спецкурсу проявляється в тому, що студенти в ході його вивчення вводяться у поступово ускладнювані види діяльності: навчальну, напівпрофесійну (псевдопрофесійну), наукову.

Висновок. Таким чином, у контексті даного дослідження використовується поняття “система підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності”, яке визначається як сукупність певних компонентів, що поетапно змінюють один одного, та здійснюється у два етапи. На основі описаного вище дослідження, нами визначено такі компоненти системи:

– етапи дослідницько-експериментальної роботи, що відповідають етапам розробленої нами моделі підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності (див. Рис. 1) та відображають логіку поступового становлення готовності як інтегративно-особистісної якості майбутнього спеціаліста;

– чітка постановка мети (навчальні цілі), що вирішується на кожному етапі системи підготовки;

– спеціально відібраний предметний зміст, що відображає опорні знання про сутність ІТ, механізми їх проектування та реалізації в умовах сучасної інформатизованої школи та вміння ефективно використовувати ІТ у навчанні іноземної мови у школі;

– поетапно ускладнювана система навчальних завдань, спрямованих на відпрацювання практичних умінь студентів щодо розробки та реалізації ІТ у навчанні іноземних мов;

– система практичних завдань, що виступають в якості контрольних зрізів і дозволяють об'єктивно та змістовно виміряти рівень практичної готовності студентів факультету іноземних мов до використання ІТ на різних етапах їхнього професійно-особистісного становлення;

– система тестових завдань, що дають можливість об'єктивно та змістовно виміряти рівень теоретичної готовності майбутніх учителів іноземних мов до використання ІТ у професійній діяльності.

Змістове наповнення розробленої моделі стане предметом дослідження у наших подальших наукових публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А.А. Педагогика высшей школы (новый курс). — М.: ММИЭФП, 2002. — 264 с.
2. Беспалько В.П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В.П.Беспалько, Ю.Г. Татур. — М.: Высшая школа, 1989. — 143 с.
3. Благоев М.Б. Формирование готовности студентов к использованию информационных технологий в педагогической деятельности: Дис...канд.пед.наук: 13.00.01. — Саратов, 2004. — 152 с.
4. Вергасов В.М. Активизация мыслительной деятельности студентов в высшей школе / В.М.Вергасов. — К.: Вища школа, 1978. — 215 с.
5. Захарова Л.Н. Психологическая подготовка педагога. — Нижний Новгород, 1993. — 124 с.
6. Левина М.М. Основы технологии обучения профессиональной педагогической деятельности. — Минск: ИПК, 1996. — 232 с.
7. Маркова А.К. Психология труда учителя. — М.: Просвещение, 1993. — 192с.
8. Межуев В.М. Культура как философская проблема / Вопросы философии. — 1982. — №10. — С. 29–33.
9. Попкова Е.В., Аранская О.С. Подготовка учителя естествознания к формированию информационно-компьютерной грамотности старшеклассников. — Витебск: Изд-во ВГУ им. П.М.Машерова, 2003. — 189 с.
10. Романов Е.В. Теория и практика профессиональной подготовки учителя технологии и предпринимательства: Монография. — Магнитогорск: МаГУ, 2001. — 245 с.
11. Сманцер А.П. Теория и практика реализации преемственности в обучении школьников и студентов: Автореф.... дис.д-ра пед.наук: 13.00.01. — Мн., 1992. — 31 с.
12. Філософський енциклопедичний словник. — Київ: Абрис, 2002. — 744 с.
13. Харитоновна Л.О. Формирование готовности будущих учителей иностранного языка к использованию информационных технологий в профессиональной деятельности: Дис...канд.пед.наук: 13.00.08. — Чебоксары, 2005. — 205 с.
14. Эсаулов А.Ф. Активизация учебно-познавательной работы студентов. — М.: Высшая школа, 1982. — 223 с.

Володимир АНТОНЮК

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

У статті розкриваються основні шляхи створення педагогічних умов для формування художньо-естетичної культури старших підлітків на уроках інформатики. Показано, який вплив має інформатизація на учнів та як спрямувати цей процес на розвиток їх художньо-естетичних уявлень і знань.

Гуманізація освіти передбачає забезпечення загальнокультурного розвитку школяра, формування гармонійної, цілісної особистості, що є важливою передумовою її самореалізації.